

σ. 283, υπ. 18, περί της τελείωσης του ανθρώπου ως πολίτη· σ. 283, υπ. 20, περί κοινωνικού συμβολαίου).

Συμπερασματικά, ο Δημήτρης Παπαδής, τόσο με τη συστηματική εισαγωγή του ως προς τις επιλογές θεμάτων και ως προς την οξύνοια της ανάλυσης, όσο και με την εμπειριστατωμένη μετάφραση και τον σχολιασμό των *Πολιτικών*, επιτυγχάνει στο δύσκολο εγχείρημά του να συνδέσει τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη με τη σύγχρονη πολιτική, κοινωνιολογική και φιλοσοφική έρευνα και να προτείνει λύσεις στα τρέχοντα ζητήματα και τις αναζητήσεις του ανθρώπου ρίχνοντας άπλετο φως στα σκοτεινά σημεία της σκέψης του σταγειρίτη. Είναι φυσικό, λοιπόν, να περιμένουμε με ανυπομονησία την κριτική έκδοση της μετάφρασης των υπολοίπων βιβλίων των *Πολιτικών*. Ο πήχης έχει ήδη μπει ψηλά.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΑΓΟΥΛΑΣ

JOHN M. HOBSON, *Οι ανατολικές ρίζες του δυτικού πολιτισμού*, μτφρ: Μαρία-Αριάδνη Αλαβάνου, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2006, 423 σελ.

Το βιβλίο αντανακλά μια νέα τάση στη δυτική ιστοριογραφία η οποία υποβαθμίζει τη συμμετοχή της Ευρώπης στον παγκόσμιο πολιτισμό και θεωρεί ότι η κυριαρχία της, μετά το 1800, οφείλεται στη διάχυση ιδεών και τεχνολογιών που έφθασαν από την Ανατολή (την Κίνα, τη Μέση Ανατολή και –σε μικρότερο βαθμό– την Αφρική). «Χωρίς τη χείρα βοήθειας από την πιο προηγμένη Ανατολή [μετά το 500 μ.Χ.]», γράφει ο συγγραφέας, «η Δύση, κατά πάσα πιθανότητα, ουδέποτε θα διέσχιζε το όριο προς τη νεωτερικότητα» (σ. 41). Πρόκειται, λοιπόν, για ένα προκλητικό βιβλίο που, ούτε λίγο ούτε πολύ, επιχειρεί να ξαναγράψει την ιστορία των τελευταίων δεκαπέντε αιώνων.

Ο John M. Hobson, καθηγητής στο βρετανικό University of Sheffield, δεν βασίζεται σε πρωτογενή έρευνα και δεν προσφέρει νέα στοιχεία. Δεν υπάρχει τίποτε στο βιβλίο του που δεν είναι ήδη γνωστό στους ειδικούς. Το πλεονέκτημα της δουλειάς του δεν έγκειται στα νέα δεδομένα, αλλά στο ότι συγκεντρώνει σε έναν και μοναδικό τόμο πληροφορίες και ιδέες που είναι διάσπαρτες σε μεγάλο αριθμό μελετών.

Τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούνται για μια αρκετά ολοκληρωμένη και συστηματική επίθεση στον «ευρωκεντρισμό» και, κυρίως, στην αντίληψη ότι η άνοδος της Δύσης ήταν μια «θριαμβευτική παρθενόγενεση». Το βιβλίο επι-

χειρεί να καταρρίψει κυρίαρχες απόψεις τις οποίες ο συγγραφέας καταδικάζει ως «μύθους». Η λέξη «μύθος», άλλωστε, αναπαράγεται αρκετές φορές στους τίτλους και υποτίτλους των κεφαλαίων και εκατοντάδες φορές στο σύνολο του βιβλίου: ο «μύθος των ιταλών πρωτοπόρων», ο «μύθος του 1492», ο «μύθος του οικονομικού φιλελευθερισμού», «οι δίδυμοι μύθοι» κ.ο.κ.

«Ουδμία από τις μεγάλες πρωταγωνιστικές δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας πριν από το 1800 ήταν ευρωπαϊκή», τονίζει ο συγγραφέας (σ. 104). Για να καταδείξει μάλιστα την ευρωπαϊκή υστέρηση, σημειώνει ότι η εκβιομηχάνιση δεν είναι ανακάλυψη της Βρετανίας του 18ου αιώνα, αλλά της Κίνας του 11ου. Η ευρωπαϊκή γεωργική επανάσταση στον Μεσαίωνα, σημειώνει, υποβοηθήθηκε πάρα πολύ από την παγκόσμια διάδοση των ποικίλων ανατολικών τεχνολογιών. Και οι τρεις μεγαλύτερες τεχνολογικές καινοτομίες στην ιστορία (η πυξίδα, η πυρίτιδα και η τυπογραφία) προέρχονται από την Ανατολή. Ακόμη περισσότερο, δεν ήταν η Δύση εκείνη που ανακάλυψε την Ανατολή. Αντίθετα η αφρο-ασιατική εποχή των ανακαλύψεων προηγήθηκε του Χριστόφορου Κολόμβου κατά περίπου μία χιλιετία. Μέχρι πολύ πρόσφατα ελάχιστοι γνώριζαν τον κινέζο ναύαρχο Τσενγκ Χο που έφθασε στην Αφρική με 27.500 άνδρες πολλές δεκαετίες πριν από τον Βάσκο ντα Γκάμα.

Το βιβλίο ασκεί μια αρκετά πειστική κριτική στα στερεότυπα που αναπαράγονται σε σχολικά βιβλία, άρθρα εφημερίδων και υποτιθέμενα επιστημονικές συζητήσεις σε πολλές χώρες της Δύσης. Οι μουσουλμάνοι, γράφει χαρακτηριστικά ο Hobson, «παρουσιάζονται σαν βιβλιοθηκάριοι [...] παρά σαν αυθεντικοί διανοητές» με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται έτσι η τεράστια συμβολή των ανεξάρτητων ιδεών της Ανατολής στην εμφάνιση της Αναγέννησης. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία καταδικάζεται ως η προσωποποίηση της στασιμότητας ενώ ήταν το κέντρο σημαντικών τεχνολογικών καινοτομιών στον στρατιωτικό τομέα (κυρίως σε ό,τι αφορά τα κανόνια) που διαδόθηκαν σε ολόκληρη τη Δυτική Ευρώπη. Στην προσπάθειά του να ανατρέψει τις ευρωκεντρικές αντιλήψεις, ο Hobson δεν εξυψώνει μόνο την ισχύ και τις καινοτομίες της Ανατολής αλλά αποπειράται να υποβαθμίσει και τις ευρύτατα διδεδομένες «αρετές» της Δύσης: ανάμεσα σε άλλα, υποστηρίζει ότι τα δυτικά κράτη «υπήρξαν πολύ λιγότερο ορθολογικά και δημοκρατικά κατά την περίοδο της μεγάλης τους προόδου απ' όσο υποθέτει ο ευρωκεντρισμός» (σ. 348).

Τότε, όμως, πώς εξηγεί ο Hobson την άνοδο της Δύσης; Και πώς η «ανώτερη» Ανατολή κατακτήθηκε από την «υποδεέστερη» Δύση;

Εδώ το βιβλίο είναι ίσως λιγότερο πειστικό. Η Δύση, υποστηρίζει ο συγγραφέας, κατάφερε μεν να αφομοιώσει τις ιδέες και τις τεχνολογικές καινο-

τομίες της Ανατολής αλλά αυτό δεν ήταν αρκετό για να την ξεπεράσει. Κατά τον Hobson το σημείο-καμπή είναι ο ιμπεριαλισμός, ο οποίος επέτρεψε την υπεξάιρεση των πόρων της Ανατολής. Η Δύση έγινε ιμπεριαλιστική λόγω της ιδιάζουσας ταυτότητας που ανέπτυξε η οποία την έκανε να θεωρήσει όχι μόνον ότι είναι ανώτερη (λόγω χριστιανισμού) από άλλους λαούς αλλά και να πιστέψει ότι είχε μια εκπολιτιστική αποστολή (να «εξημερώσει τους βαρβάρους»). Οι Ευρωπαίοι, υποστηρίζει ο Hobson, δεν έγιναν ιμπεριαλιστές επειδή «μπορούσαν» (όπως τονίζουν οι υλιστικές ερμηνείες) αλλά «επειδή πίστευαν ότι αυτό έπρεπε να κάνουν» (σ. 365).

Ωστόσο, οι Ευρωπαίοι ήταν και τυχεροί. Ήταν τυχεροί, σημειώνει ο συγγραφέας, διότι οι ισχυρότερες ανατολικές κοινωνίες δεν επιχείρησαν να εποίκισουν την Ευρώπη και να την απορροφήσουν στον δικό τους πολιτισμό (π.χ. η Κίνα, αν και είχε αυτή τη δυνατότητα, δεν το επιχείρησε) αλλά και γιατί οι Ισπανοί –αναζητώντας την Ανατολή– «σκόνταψαν» στην Αμερική όπου ανακάλυψαν άφθονο χρυσό και ασήμι.

Ο Hobson δεν είναι πρωτοπόρος. Η ιδέα ότι ο σύγχρονος δυτικός πολιτισμός δεν είναι προέκταση της αρχαίας Ελλάδας αλλά έχει βαθύτατα επηρεαστεί από μη ευρωπαϊκούς λαούς υιοθετείται πλέον από πολλούς ιστορικούς, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες (όπως η Janet Abu-Lughod, ο Bin Wong, ο A. G. Frank και ο James Blaut). Ωστόσο, η άποψη αυτή έχει δεχθεί και πολλές κριτικές. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ένας ιστορικός (Ricardo Duchesne, «Asia First?», *The Journal of the Historical Society*, τόμ. 6, τχ. 1, Μάρτιος 2006, σ. 69-91), η Αναγέννηση, η Μεταρρύθμιση, η επιστημονική επανάσταση και ο Διαφωτισμός που έφεραν στους λαούς της Δύσης μια χωρίς προηγούμενο ελευθερία και ισχύ δεν οφείλονται στην αφομοίωση καινοτομιών και ιδεών από την πιο εξελιγμένη Ανατολή. Παρά, λοιπόν, την αναμφισβήτητη επιρροή από την Ανατολή, ο δυτικός πολιτισμός έχει πολλά στοιχεία ιστορικής μοναδικότητας.

Όσοι αναζητούν νέες ιδέες για την ερμηνεία της παγκόσμιας ιστορίας θα θεωρήσουν το βιβλίο χρήσιμο. Υπάρχουν βέβαια και οι οπαδοί του εθνοκεντρικού «ομφαλισμού» που θα ενοχληθούν. Θα ενοχληθούν γιατί το βιβλίο του Hobson ανατρέπει ορισμένα βαθιά ριζωμένα στερεότυπα. Καθώς, μάλιστα, η απόδοση στα ελληνικά είναι πολύ καλή –υπάρχουν ελάχιστα ορθογραφικά και συντακτικά λάθη– αξίζει να διαβαστεί και να προσεχτεί.